

Bankieren complexer

DRS. E. G. SCHOLTEN*

Inleiding

In de afgelopen dertig jaar is de balansopbouw van het bankwezen opvallend gewijzigd. Deze wijziging, zeer geprononceerd bij de groep algemene banken, is een weerspiegeling van de verbreding van de hoofdactiviteit van het bankwezen. De hoofdactiviteit van het bankwezen, het aantrekken van gelden en het weer uitzetten daarvan in de vorm van kredieten, is sedert de jaren vijftig niet alleen verbreed, maar ook complexer geworden, met name bij de algemene banken, een tendens, die zich de komende jaren naar alle waarschijnlijkheid zal voortzetten. In het navolgende zal, toegespitst op de algemene banken, worden nagegaan welke factoren hierbij een rol spelen. Eerst zal echter worden toegelicht wat de verbreding van de hoofdactiviteit van het bankwezen voor de algemene banken heeft inge-

houden, en waarom de functie van het bankwezen ingewikkelder is geworden.

Balansopbouw

Om een beeld te vormen van de veranderende balansstructuur van de algemene banken in de loop der tijd, is een tabel samengesteld waarvoor gebruik gemaakt is van de balansopstellingen welke De Nederlandsche Bank over deze groep verstrekt (zie tabel 1). Deze balansopstellingen zijn ingedeeld volgens de z.g. sociaal-economische opstelling. Een vorm van rangschikking van balansgegevens die De Nederlandsche Bank in staat stelt om de oorzaken van de veranderingen in de liquiditeitsmassa te analyseren.

Een belangrijk verschil met bedrijfs-economische balansopstellingen is dat de vorderingen en verplichtingen van de

banken eerst worden onderverdeeld in vorderingen op en verplichtingen aan ingezetenen en niet-ingezetenen. Vervolgens worden de vorderingen op en verplichtingen aan ingezetenen sectorgewijs gesplitst en nader verdeeld naar looptijd. In tabel 1 zijn de voornaamste actief- en passiefposten van de algemene banken, uitgedrukt als percentage van het balans-totaal, over een aantal jaren weergegeven.

Uit een dergelijke opstelling komt duidelijk naar voren op welke wijze de hoofdactiviteit van de algemene banken zich heeft verbreed. De verbreding komt namelijk tot uiting in de volgende balansposten.

- *De vorderingen op, en de verplichtingen aan het buitenland.* Maakten in 1950 deze posten resp. ca. 10% en ca. 13% van het balans-totaal uit, ultimo 1979 waren deze aandelen gestegen tot ruim 41% van het balans-totaal. De belangrijkste oorzaak achter deze ontwikkeling is de opkomst van de eurovalutamarkt en de deelname daaraan van de Nederlandse algemene banken. De eurovalutamarkt zou getypeerd kunnen worden als een internationale markt waarop banken tegoeden, in de vorm van deposito's, aantrekken en kredieten verstrekken met als kenmerk dat dit gebeurt in andere valuta's dan de valuta's van de landen waarin de banken zijn gevestigd. Dat de Nederlandse algemene banken met aanzienlijke bedragen in deze markt participeren wordt duidelijk, wanneer de balanspercentages worden teruggerend naar werkelijke bedragen.

- *Onderhandse leningen aan de private sector en hypothecaire leningen.* In 1950 maakten deze actiefposten nog een te verwaarlozen gedeelte van het balans-totaal uit, in 1979 omvatten zij ca. 20% van het balans-totaal. De algemene banken verleenden tot het begin van de jaren zestig nauwelijks langlopende leningen aan de private sector. Nadien treedt hierin een kentering op. Het bankwezen gaat (middel)lange leningen verstrekken aan het bedrijfsleven in de vorm van (middel)lang krediet en hypothecaire leningen. Een ontwikkeling die in de jaren zeventig versterkt wordt voortgezet. De algemene banken gaan voor de sector bedrijven meer en meer fungeren als leveranciers van kapitaalmarkt-middelen. Een functie die in het verleden grotendeels door de kapitaalmarkt werd vervuld. De verslechterende vermogenspositie van vele bedrijven maakt het echter steeds moeilijker om met succes kapitaalmarkt-middelen op de kapitaalmarkt aan te trekken. In het begin van de jaren zeventig begonnen de algemene banken ook de hypothecair-kredietverlening aan de sector gezinnen te ontwik-

Tabel 1. Balansopbouw algemene banken (monetaire analyse) in % van het balans-totaal (per ultimo van het jaar)

	1950	1960	1965	1970	1975	1979
Activa						
1. vorderingen op het buitenland	10,21	28,25	26,23	38,56	43,77	41,39
2. vorderingen op geldsch. inst.	4,40	7,79	4,22	3,67	3,98	3,66
3. vorderingen op lagere overh.	2,59	1,59	4,21	3,49	1,68	1,95
4. vorderingen op het rijk	56,15	22,19	13,41	7,29	3,28	3,00
5. korte vorderingen op private sector	21,76	32,38	33,38	26,78	25,75	25,41
6. effecten en deelnemingen	2,59	4,06	5,59	3,13	2,31	2,37
7. onderhandse leningen overheid	0,40	0,57	3,11	3,41	1,91	0,77
8. onderhandse leningen private sector	0,00	0,86	6,57	7,28	7,52	9,07
9. hypothecaire leningen	0,00	0,12	1,22	4,07	7,77	10,71
10. onroerende goederen	0,47	1,10	1,38	1,87	1,44	1,04
11. diverse binnenlandse activa	1,43	1,10	0,68	0,44	0,60	0,65
Totaal	100	100	100	100	100	100
	1950	1960	1965	1970	1975	1979
Passiva						
12. verplichtingen aan het buitenland	12,82	10,97	21,24	37,04	38,46	41,77
13. verplichtingen aan geldsch. inst.	3,22	2,29	2,76	2,82	5,30	5,97
14. girale tegoeden	48,08	32,28	25,62	16,37	13,27	7,61
15. termijndeposito's	11,28	26,58	18,64	15,09	14,59	12,23
16. valutategoeden	2,64	1,96	2,26	2,03	2,47	1,66
17. oneigenlijk spaargeld	0,00	0,39	2,24	1,50	1,02	0,86
18. kapitaal en reserves	13,02	11,55	9,57	6,61	5,81	3,07
19. obligaties en onderhandse leningen	0,00	0,25	1,54	2,11	2,22	6,84
20. lange deposito's	0,00	0,00	2,69	4,05	3,31	2,78
21. eigenlijk spaargeld	0,76	7,44	8,94	9,48	8,93	10,90
22. spaarbewijzen aan toonder	0,00	0,00	0,00	0,00	1,66	2,78
23. diverse binnenlandse passiva	8,18	6,27	4,50	2,90	2,97	3,53
Totaal	100	100	100	100	100	100
(balans-totaal in mln. gld.)	5.524	11.684	20.203	48.568	116.472	237.231

Bron: Jaarverslagen van De Nederlandsche Bank NV.

*De auteur is medewerker van het Economisch Bureau van de Amro Bank te Amsterdam. Het artikel is geschreven à titre personnel.

kelen. De hausse in de huizenmarkt in de periode 1975-1978, zorgde er mede voor dat het aandeel van de hypothecaire lening in het balanstotaal verder steeg.

• *Korte vorderingen op de private sector.* Hoewel de korte-kredietverlening aan de private sector als percentage van het balanstotaal eigenlijk een redelijk stabiel beeld vertoont, treedt ook hier, en met name in het laatste decennium een verbreding op. De consumptief-kredietverlening aan de sector gezinnen wordt op grote schaal uitgebreid. De kredietverlening aan de bedrijven blijft echter de belangrijkste component van de korte kredietverlening.

• *Obligaties en onderhandse leningen.* De algemene banken doen in toenemende mate een beroep op de kapitaalmarkt. Met name na 1977 wordt deze post als onderdeel van het balanstotaal belangrijker. De toename van de (middel)lange-kredietverlening is hier natuurlijk niet vreemd aan, maar ook het gevoerde kredietrestrictiebeleid van De Nederlandsche Bank vanaf 1977 is een belangrijke oorzaak van het stijgende aandeel van deze post in het balanstotaal. Dit beleid staat het namelijk toe dat lange middelen buiten de restrictie om kunnen worden aangewend voor de kredietverlening.

• *Eigenlijk spaargeld en spaarbewijzen aan toonder.* In de jaren vijftig is het spaargeld voor de algemene banken nauwelijks een financieringsbron van betekenis. In de jaren zestig begint de opkomst van het spaarbedrijf van de algemene banken en tegenwoordig is het een niet weg te denken financieringsbron voor de (middel)lange-kredietverlening.

Geconcludeerd mag worden dat de algemene banken hun hoofdactiviteit, het aantrekken en uitzetten van gelden, met betrekking tot de private sector in het binnenland en het buitenland aanzienlijk hebben uitgebreid. Ten aanzien van de binnenlandse overheidssector deed zich eigenlijk een tegengestelde beweging voor. Dit blijkt uit de ontwikkeling van de posten vorderingen op het rijk en de lagere overheid in de afgelopen dertig jaar.

Bankieren complexer

De hierboven geschetste ontwikkelingen hebben tot gevolg dat het bankieren complexer is geworden. Dit kan worden toegelicht aan de hand van twee in het oog springende activiteiten: het lenen van krediet en het „matchen” van de verschillende balansposten.

De kredietverlening

Bij de kredietverlening kan, zoals vermeld, onderscheid worden gemaakt tussen de buitenlandse en binnenlandse kredietverlening. Bij de kredietverlening aan niet-ingezetenen treden als krediet-

vragers op: banken, overheden, overheidsbedrijven en zeer grote particuliere ondernemingen. Naast de normale balansbeoordeling die aan een kredietvraag van ondernemingen vooraf gaat, speelt de beoordeling van de kredietwaardigheid van het land waar de potentiële debiteur is gevestigd, een belangrijke rol. Het door een land bevrozen van de aflossingen van haar buitenlandse verplichtingen b.v., kan voor de buitenlandse crediteuren van dat land een niet verwachte en daarom vaak dure looptijdverlenging van zijn vorderingen met zich brengen. De normale balansbeoordeling dient vaak met meer dan gebruikelijke zorgvuldigheid te geschieden, ook al betreft het hier uitsluitend de meest kredietwaardige debiteuren. Alleen al de bedragen waarom het hier gaat rechtvaardigen dit.

Bij het verlenen van krediet aan ingezetenen, is in de loop der tijd een aantal zaken gaan spelen die in de jaren vijftig niet of nauwelijks actueel waren. Genoemd kunnen worden: de voortdurend verslechterende vermogensverhoudingen van het bedrijfsleven in het algemeen; het als gevolg van de zich wijzigende (inter)nationale economische situatie in moeilijkheden komen van bedrijven of soms gehele bedrijfstakken; de omvang van de gevraagde kredieten. Deze factoren vergen van de bankiers een juist inschatten van de toekomstige ontwikkelingen, naast de beoordeling van de kredietwaardigheid van de kredietvragers op dit moment.

Het „matchen” van de balansposten

De taak van het bankwezen zou ook kunnen worden omschreven als het transformeren van looptijden van geld. De banken trekken gelden van verschillende looptijden aan en zetten deze weer met diverse looptijden uit. De banken zullen trachten actief- en passiefposten met gelijke looptijd op elkaar af te stemmen, of wel te „matchen”.

Dat is een niet eenvoudige opgave omdat looptijden zelden zullen „matchen”. Om een indruk te krijgen van de problematiek die hierbij speelt zijn in tabel 2 de verschillende actief- en passiefposten uit tabel 1 gegroepeerd naar looptijd. Er is van uitgegaan dat de vorderingen op, en de verplichtingen

aan, het buitenland gelijke — korte — looptijden hebben. Vervolgens zijn de gegroepeerde actiefposten verminderd met de overeenkomstige gegroepeerde passiefposten.

Uit tabel 2 blijkt dat, afgezien van de beginjaren vijftig, tot 1979 de buitenlandse vorderingen de buitenlandse verplichtingen overtroffen. Dit z.g. netto buitenlands actief is terug te voeren op de in het verleden opgetreden betalingsbalansoverschotten. Deze zijn niet alleen neergeslagen in de vorm van netto buitenlands actief, maar hebben ook geleid tot een toename van de goud-en deviezenvoorraad van De Nederlandsche Bank. Tegenover een gedeelte van de kortlopende buitenlandse vorderingen staan dus geen kortlopende verplichtingen. Dit gedeelte zal derhalve op andere wijze gefinancierd dienen te worden. De sedert 1977 optredende tekorten op de betalingsbalans doen in 1979 het netto buitenlands actief omslaan in een netto buitenlands passief, en is er per saldo een overschot aan buitenlandse verplichtingen.

De kortlopende binnenlandse kredieten, zoals blijkt uit tabel 2, hebben in het algemeen de kort aangetrokken (binnenlandse) middelen overtroffen. Het gevolg hiervan is dat de kort-kredietverlening gedeeltelijk met lange middelen is gefinancierd (waaronder kapitaal en reserves). De algemene banken hebben dan ook meer (middel)lange middelen moeten aantrekken dan ze nodig hebben voor hun (middel)lang-kredietverlening.

Uit tabel 2 wordt duidelijk dat een op elkaar afstemmen van activa en passiva met gelijke looptijd nooit exact lukt. Hoewel tabel 2, door haar afleiding uit de sociaal-economische opstelling, wellicht een gestileerde indruk van de „matching”-problematiek geeft — hetgeen bovendien wordt versterkt door een vrij ruwe groepering van de verschillende balansposten — zal ook bij een opstelling van cijfers afgeleid uit bedrijfs-economisch opgestelde balansen een beeld van onvolledige „matching” te voorschijn komen.

Het „matching”-probleem is in de praktijk nog ingewikkelder doordat de rente-ontvangsten op de verschillende activa en de te betalen rente op de diverse passiva ten dele niet simultaan

Tabel 2. Balans algemene banken: verschil tussen gegroepeerde actief- en passiefposten in procenten (per ultimo van het jaar) a)

	1950	1960	1965	1970	1975	1979
Buitenlands bedrijf						
(1) - (12)	- 2,61	17,28	4,99	1,52	5,31	- 0,39
Kort bedrijf						
(2) + (3) + (4) + (5) - (13) - (14) - (15) - (16) - (17)	19,68	0,44	3,71	3,42	- 1,96	5,68
Lang bedrijf						
(6) + (7) + (8) + (9) + (10) - (18) - (19) - (20) - (21) - (22)	-10,32	-12,54	- 4,88	- 2,49	- 0,97	- 2,41
Diversen						
(11) - (23)	- 6,75	- 5,18	- 3,82	- 2,46	- 2,38	- 2,88

a) De nummers in de tabel corresponderen met de posten uit tabel 1.

fluctueren. Zo is de rente op kortlopende kredieten — met name de rekening-courantkredieten — aan de private sector over het algemeen gekoppeld aan het promessedisconto van De Nederlandsche Bank, dat zich grosso modo analoog beweegt aan de geldmarktrente, zeg b.v. de rente op driemaands termijn-deposito's. Wanneer deze rente b.v. omhoog gaat, zullen de rente-inkomsten van de rekening-courantkredieten direct afnemen; de rentelasten van de termijn-deposito's waarmee deze kredietverlening o.a. gefinancierd is, zullen daarentegen vertraagd afnemen. Bij de (middel)lange-kredietverlening staan de rente-ontvangsten over het algemeen voor een aantal jaren vast. Bij een gedeelte van de lang aangetrokken middelen staan de rentebetalingen eveneens vast. Rente-ontvangsten en -vergoedingen hebben bij het afsluiten van de leenovereenkomsten een niveau dat in de buurt ligt van de dan geldende kapitaalmarktrente.

Voor een gedeelte van de lange middelen — de spaargelden — fluctueren de vergoedingen met de kapitaalmarktrente. Ondanks dat de (middel)lang uitgezette middelen qua looptijden „matchen” met de lang aangetrokken middelen, is dus een gedeelte van de rente-ontvangsten en -vergoedingen qua rentestructuur niet op elkaar afgestemd. Bovendien is een stuk lange financiering met bijbehorende rentestructuur nodig voor een gedeelte van de kortlopende uitzettingen die een totaal andere rentestructuur hebben.

Deze „matching”-problematiek is in de beschouwde periode niet eenvoudiger geworden doordat het bankwezen, zoals vermeld, verschillende kredietvormen is gaan aanbieden en passiva met diverse looptijden is gaan aantrekken. Een factor die het geheel nog ingewikkelder maakt is het verloop van de geldmarktrente en de kapitaalmarktrente. Bewoog zich in het verleden de geldmarktrente vrijwel altijd beneden de kapitaalmarktrente, in het laatste decennium fluctueerde de geldmarktrente heftig rond de kapitaalmarktrente.

De komende jaren

Hoe zullen zich nu de komende jaren deze verschillende aspecten ontwikkelen?

• *De buitenlandse kredietverlening.* Het beoordelen en inschatten van de kredietwaardigheid van toekomstige debiteuren en/of debiteurenlanden zal beslist niet gemakkelijker worden. De verslechterende internationale economische ontwikkeling, monetair tot uiting komend in oplopende schuldenposities van een groot aantal debiteuren en debiteurenlanden, zal van de banken veel aandacht vragen om potentiële risico's op hun juiste waarde te schatten.

• *De binnenlandse kredietverlening.* Dat het de laatste tijd met de Nederlandse economie bergafwaarts gaat is

evident. Bepaalde sectoren in het bedrijfsleven vallen duidelijk terug of dreigen zelfs geheel te verdwijnen. Een gedeelte van de kredietvraag vanuit de bedrijven valt hierdoor weg. Bovendien komt in toenemende mate een deel van de bestaande kredietverlening in een hogere risicoklasse. Dit laatste is mede het gevolg van een reeds lang aanwezige, maar verergerende, uitholling van de eigen-vermogenspositie van het bedrijfsleven. Of deze ontwikkelingen ten goede zullen worden gekeerd hangt enerzijds af van de internationale economische ontwikkeling alsmede van de veerkracht van de Nederlandse economie, maar anderzijds ook van de vraag of op nationaal niveau prioriteit wordt gegeven aan rendementsherstel voor het bedrijfsleven. Dat het bankwezen ten aanzien van de binnenlandse kredietverlening voor moei-

lijker problemen wordt gesteld is een voor de hand liggende constatering.

• *Het „matchen”.* Het op juiste wijze op elkaar afstemmen van activa en passiva naar looptijd en rentestructuur is voor de banken een problematiek die in de komende jaren eerder ingewikkelder dan eenvoudiger zal worden. Hierbij kan alleen al worden geduwd op de toekomstige rente-ontwikkelingen waarbij sterke fluctuaties van de geld- en kapitaalmarktrente niet uitgesloten mogen worden.

Het is al met al te verwachten dat in de komende jaren de complexiteit van het bedrijf van de algemene banken op grond van de ontwikkelingen van de hierboven vermelde factoren, zal toenemen.

E. G. Scholten